

COVID-19 PANDEMIJOS ĮTAKA PASAULIO EKONOMIKAI TURIZMO INDUSTRIJOS KONTEKSTE

Rima Karsokienė, Leta Dromantienė

Klaipėdos universitetas

Anotacija

Turizmo industrija išgyvena patį sunkiausią savo istorijos laikotarpį dėl 2020 m. sausio 30 d. Pasaulio sveikatos organizacijos (PSO) paskelbtos COVID-19 krizės, kuri laipsniškai virto ir 2020 m. kovo 11 d. įvardyta kaip pasaulinė pandemija. Kelionių suvaržymai, įvesti siekiant stabdyti viruso plitimą, pragaištingai paveikė turizmo verslą visame pasaulyje. Turizmas – svarbi pasaulio ekonomikos infrastruktūros dalis, Jungtinių Tautų Pasaulio turizmo organizacijos duomenimis, generuojanti 10 proc. bendrojo vidaus produkto ir išlaikanti 1 iš 10 visų pasaulio darbo vietų. Turizmo sektorius ypač dinamiškas, kur būtina greita reakcija į kintančią aplinką ir rinką. Be to, turizmas yra labiausiai COVID-19 pandemijos paveiktas sektorius. Būtinai išsamus šiuolaikinio turizmo tyrimas ir vidinių bei išorinių išteklių analizė. Rinkos pokyčių suvokimas yra esminis veiksnys, leidžiantis išlikti versle turizmo produktą kuriančioms įmonėms. Iššūkių kelia ir technologinė pažanga, kurią skatina tiek pačių technologijų tobulėjimas, tiek saugumo pandemijos metu aspektai. Šiame straipsnyje analizuojama COVID-19 pandemijos įtaka turizmo sektoriui pasaulyje, kuris apima kruizinių laivų ir oro linijų pramonę bei apgyvendinimo sektorių. Sėkmingai sunkumus įveikia įmonės, preventyviai stebinčios ir vertinančios esminius veiklos rodiklius: jei rodikliai netenkina, imasi visų įmanomų veiklų gerinančių priemonių. Sklandus ir savalaikis restruktūrizavimo procesas leidžia laikinų sunkumų turinčioms įmonėms performuoti savo veiklą, keičiant įmonės strategiją, atsisakant nepelningų veiklos formų ir koncentruojantis ties efektyviausiomis.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: turizmo industrija, turizmo sektorius, pasaulio ekonomika, COVID-19, pandemija, poveikis.

Abstract

The Covid-19 pandemic that was announced by the World Health Organization (WHO) on 30 March 2020 has caused blockages in all economic sectors, but tourism is the most affected. It is difficult to estimate the real impact of the pandemic on international tourism. Travel restrictions imposed to stop the spread of the virus have had a devastating impact on the tourism industry around the world. According to the United Nations World Tourism Organization, tourism is a vital part of the infrastructure of the world economy, generating 10% of total gross domestic product (GDP), and accounting for one out of ten of all jobs. The tourism sector is very dynamic, requiring a rapid response to a changing environment and market; but it is also most affected by the Covid-19 pandemic. Modern tourism requires urgent research, and the analysis of internal and external resources. The perception of changes in the market is a key factor enabling companies to stay in business. Challenges are also posed by technological advances, driven by both the technological advances themselves and safety aspects during the pandemic. This article presents the effects of the Covid-19 pandemic on the tourism sector globally, which includes the cruise ship and airline industries, and also accommodation. The difficulties are successfully overcome by companies that proactively monitor and evaluate key performance indicators: if the indicators are unsatisfactory, they take all possible measures to improve performance. A smooth and timely restructuring process allows companies in temporary difficulty to reshape their operations by changing their strategy, abandoning unprofitable forms of activity, and focusing on the most efficient ones.

Įvadas

Globalizacija ir žmonių judėjimas sudarė palankias sąlygas COVID-19 virusui plisti tarpvalstybiniu mastu. Prie šios visuomenės sveikatos krizės prisidėjo žmonių kelionės, kurių suvaržymai, įvesti siekiant stabdyti viruso plitimą, pragaištingai paveikė turizmo verslą visame pasaulyje. Prasidėjus pandemijai vien Europos Sąjungoje (ES) iškilo rizika netekti 13-os milijonų darbo vietų. ES parama savo narėms, būtina, siekiant po koronaviruso pandemijos atgaivinti turizmo sektorių, įvertinta 255 mlrd. Eur. Dar maždaug 120 mlrd. Eur sudarys papildomos investicijos, kurios turėtų padėti turizmu besiverčiantiems verslininkams atsigauti (ESKK, 2020).

Europos Parlamento duomenimis, vien Europos Sąjungoje turizmo pramonę siaurąja prasme (tradiciniai atostogų ir turizmo paslaugų organizatoriai) sudaro 2,3 mln. įmonių – daugiausia mažosios ir vidutinės, kuriose įdarbinta maždaug 12,3 mln. žmonių. 2014 m. viena iš dešimties Europos nefinansinės ekonomikos įmonių priklausė turizmo sektoriui. 2018 m. ES kelionių ir turizmo sektorius tiesiogiai sukūrė 3,9 proc. BVP ir 5,1 proc. darbo vietų, t. y. įdarbino apie 11,9 mln. žmonių. Įvertinus glaudžius turizmo sektoriaus ryšius su kitais ekonomikos sektoriais, manoma, kad jo indėlis yra dar didesnis – 10,3 proc. BVP ir 11,7 proc. visų darbo vietų, t. y. įdarbinta 27,3 mln. žmonių (EP, 2021).

2019 m. pasaulyje tarptautinių turistų skaičius siekė 1,5 mlrd., Europoje – 745 mln., t. y. sudarė 50 proc. rinkos (EP, 2021). 2020 m. kovą įvykęs COVID-19 pandemijos protrūkis, dėl kurio kilo nemažai diskusijų, susijusių su draudimais keliauti ir higienos prievolėmis, šiandien yra didžiausias iššūkis turizmo industrijos sektoriuje.

Problema. COVID-19 pandemijos įtaka pasaulinio turizmo, kaip vienos svarbiausių ekonomikos sričių, nuosmukiui.

Tikslas: išanalizuoti COVID-19 poveikį turizmo industrijai.

Objektas: COVID-19 poveikis turizmo industrijai pasaulio mastu.

Uždaviniai:

- Apžvelgti COVID-19 pandemijos poveikį didžiausių pasaulio ekonomikų septynetui.
- Atskleisti COVID-19 pandemijos padarinius skirtingiems turizmo sektoriams.
- Pateikti turizmo industrijos sektoriaus restruktūrizacijos principus.

Metodika. Taikyta santykinai nestruktūruota dokumentų analizė. Anot A. Čiužo (2021), ji pagrįsta tyrėjo gebėjimu įsigilinti į dokumentų turinį, sprendžiant straipsnyje pateiktus uždavinius bei pagrindžiant išvadas. Atskleidžiamos pagrindinės mintys ir idėjos, dėsningumai, loginiai ryšiai bei tendencijos. Tiriamas reiškinių, šiuo atveju COVID-19 pandemijos, poveikis turizmo industrijai. Pasirinkta išnagrinėti mokslinę, teisinę literatūrą, finansinių kelionių organizatorių ataskaitas ir atlikti statistikos duomenų analizę. Tai naudinga tyrinėjant santykinai nedidelį uždavinių skaičių siaurame tyrimo lauke. Remtasi užsienio šalių ir Lietuvos mokslinė literatūra, daugiausia 2016–2021m., parinkta per Klaipėdos universiteto bibliotekos elektroninius išteklius: *Scholar Google* bei virtualiosios bibliotekos duomenų platformas, SFX, DOI sistemas, EBSCO mokslinių duomenų bazę. Naudotos ir Europos Sąjungos duomenų bazės, tokios kaip *eur-lex.europa* bei *ec.europa*. Analizuoti statistiniai duomenys, gauti iš *Worldometer*, *SATISTA*, *Stat.gov*, *VVTAT*, *Eimin.lrv* duomenų portalų.

1. Pandemijos padarinių vertinimas, remiantis didžiausių pasaulio ekonomikų septyneto rodikliais

Globali socialinė ir ekonominė struktūra dar nebuvo patyrusi tokio staigaus ir daugialypio sukrėtimo, kaip COVID-19 pandemija. Ženevos ekonomikos instituto ir Londono Ekonomikos vadybos tyrimų centro (angl. *Center for Economic Policy Research* – CEPR), kuriam priklauso daugiau kaip 1500 tyrėjų ekonomistų, išleistoje knygoje “Economics in time of COVID-19” mokslininkai ekonomistai R. Baldwin’as ir B. W. Di Mauro (2020) COVID-19 pandemiją įvardijo kaip ekonomikos pandemiją. Jų teigimu, virusas tiek žmonių sveikatą, tiek ekonomines struktūras veikia tokiu pačiu pagreičiu. Didžiajam pasaulio ekonomikų septynetui priklausančios šalys, tokios kaip JAV, Kinija, Japonija, Vokietija, Jungtinė Karalystė, Prancūzija ir Italija, generuoja:

- 60 % pasaulio bendrojo vidaus produkto;
- 65 % visos pasaulio gamybos;
- 41 % viso pasaulio gamybos eksporto.

Pasaulio statistikos duomenų bazės “Statista” 2021 m. vasario 22 d. duomenimis, dauguma šių šalių ir sudarė labiausiai COVID-19 paveiktų šalių pasaulio dešimtuką (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Šalių, labiausiai paveiktų COVID-19, dešimtukas

Šalies pavadinimas	COVID-19 atvejų sk., vnt.	Mirčių sk., vnt.	Bendrasis vidaus produktas (trilijonais JAV dolerių)		Pasaulio ekonomikos septynetui priklausanti šalis
			2019 m.	2020 m.	
JAV	28,134,803	498,901	21,43	19,48	+
Indija	11,005,850	156,385			
Brazilija	10,168,174	246,504			
Rusija	4,130,447	82,255			
D. Britanija	4,127,574	120,810	2,829	2,63	+
Prancūzija	3,597,540	83,546	2,716	2,58	+
Ispanija	3,133,122	67,101			
Italija	2,809,246	95,718	2,004	1,94	+
Turkija	2,638,422	28,060			
Vokietija	2,396,496	67,955	3,693	3,69	+

Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis “Statista” 2021-02-22 duomenimis.

COVID-19 viruso sukelta pandemija vertė pasaulio valstybes imtis precedento neturinčių priemonių jo plitimui stabdyti. Suprasdamos, su kokiais iššūkiais susiduria pasaulio ekonomikos, valstybės rengė ekonominių ir finansinių priemonių planus, kurie pirmiausia apima gyventojų sveikatos saugumo užtikrinimą, pagalbą smulkiajam ir vidutiniam verslui, darbuotojų užimtumo ir ekonomikos skatinimą. Anot S. Barua (2020), globalios ekonomikos augimo perspektyvos trapios, kadangi COVID-19 viruso plėtra pasaulyje dar nesuvaldyta. Jo teigimu, egzistuoja rizika, kad išorės aplinkos veiksnių įtaka ekonomikai gali būti blogesnė nei prognozuota pandemijos pradžioje, o bendras pasaulio BVP 2021 m. pasieks priešpandeminį lygį tikrai įpusėjus 2021 metams.

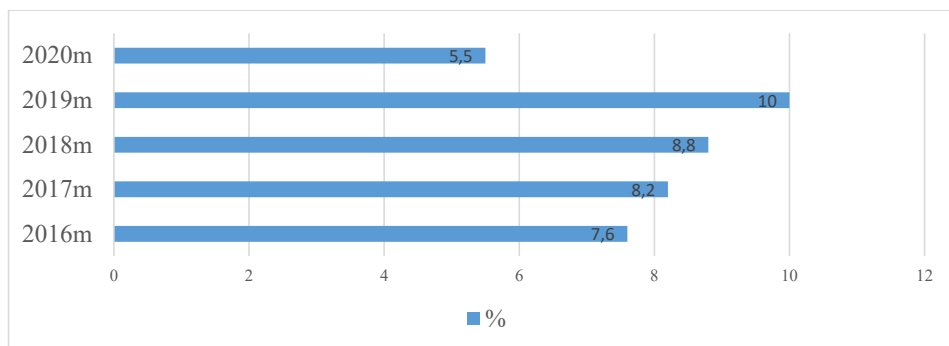
PSO 2021 m. kovo 15 d. duomenimis, sergančiųjų skaičius pasaulyje viršijo 120 mln., o mirčių skaičius siekė 2,6 mln. Pasaulyje neliko šalies, kurios nebūtų paveikę COVID-19 virusas. Įmonėms kilo bankroto pavojus ir grėsmė prarasti klientus bei rinkas, žmonėms – darbo ir pragyvenimo šaltinius. Pasaulio duomenų bazės lyderio “Kantar” duomenimis, 69 % pasaulio verslo lyderių planuoja 2020 m. ir 2021 m. baigti prasčiau: beveik pusė jų teigia, kad rezultatai bus apie 20 % blogesni nei ankstesniais metais, o kas penktas prognozuoja, kad rodikliai smuks 40 % (2020). Tyrimo išvadose teigiama, kad daugiau nei pusė pasaulio verslo lyderių nesitiki ekonomikos atsigavimo iki 2022 m. Tik ketvirtadalis

verslų tiki, kad, sėkmingai pabaigus klinikinius vakcinos bandymus ir pristačius ją rinkai, atsigauti pakaks pusmečio. 41 % planuoja, kad tam prireiks mažiausiai metų, o daugiau nei kas ketvirtas teigia, jog reikės iki dvejų metų atsigauti nuo COVID-19 pandemijos. “Kantar” apklausė 4 475 pasaulio verslo lyderius, tarp kurių – per 900 aukščiausio lygio vadovų, beveik 1 300 direktorių, daugiau kaip 60-yje šalių. Didžioji dalis respondentų – mažmeninės prekybos, rinkodaros, konsultacijų ir finansų sektorių atstovai. Režiumuojant tyrimą, galima skirti tris veiksmingas strategijas, padėsiančias įmonėms atsigauti ir augti šiuo kritiniu laikotarpiu. Tai – skaitmeninė transformacija, prasmingas ir tvarus verslas, organizacijos struktūros našumas ir inovacijos (Kantar, 2020).

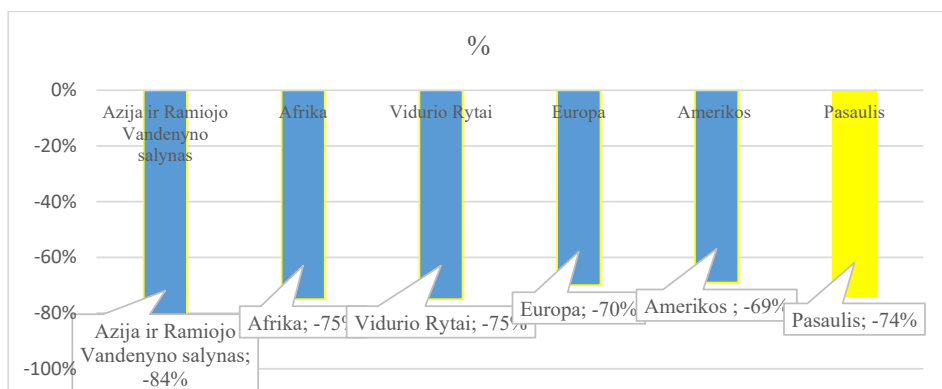
2. COVID-19 poveikio skirtingiems turizmo sektoriams tyrimų analizė

COVID-19 pandemija paralyžiavo beveik visus ekonomikos sektorius, tačiau labiausiai nukentėjo turizmo industrija (Fernandes, 2020). Dėl įvesto karantino, sustabdytų skrydžių, ribojamo patekimo per valstybės sienas ir uždarytų apgyvendinimo įstaigų sumažėjo turizmo industrijos paslaugų paklausa, kartu ir pardavimai. Tad pasikeitė visas turizmo sektorius, jo veikla ir turistų skaičiai, kurie 2019 metais buvo labai dideli. Jungtinių Tautų Pasaulio turizmo organizacijos (angl. UNWTO) duomenimis, 2019 m. visame pasaulyje keliavo apie 1,5 milijardo turistų (UNWTO, 2019). Turizmas generavo 10 proc. pasaulio BVP (žr. 1 pav.), kas sudarė 2,9 mlrd. JAV dolerių. Tais pačiais metais, lyginant su 2018-aisiais, turizmas išaugo 4 proc. ir prognozuota, kad panašaus augimo galima tikėtis ir toliau.

Prasidėjus COVID-19 pandemijai, tarptautinių kelionių skaičius per pirmuosius dešimt 2020 m. mėnesių smuko daugiau nei 70 proc. – iki 1990 m. lygio (UNWTO, 2020). Kaip pavaizduota 2 paveiksle, ryškiausias kelionių mažėjimas

1 pav. Turizmo generuojamas BVP pasaulyje
Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis “Statista” duomenimis.

2 pav. COVID-19 įtaka turizmo industrijai pagal pasaulio regionus

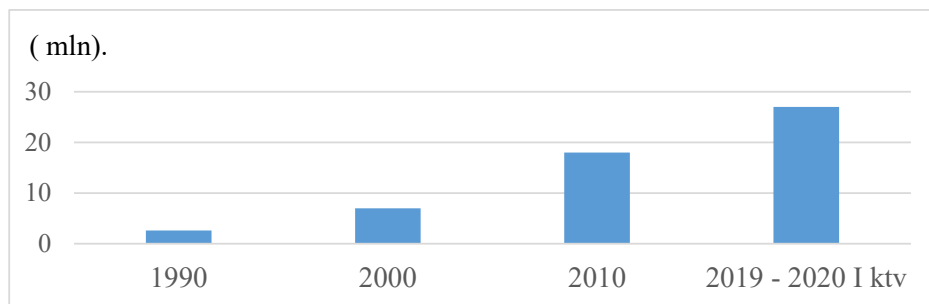
Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis JTPTO duomenimis (2020).

fiksuojuamas Azijos ir Ramiojo Vandenyno regione – per 10 mėnesių jų skaičius sumažėjo 82 proc. Viduriniuose Rytuose sumažėjimas sudarė 75 proc., Afrikoje – 69 proc., tarptautinių atvykimų į Europą ir Ameriką skaičius sumažėjo 70 proc. Ten nuosmukis buvo mažesnis trumpalaikio turizmo atsigavimo vasaros mėnesiais dėka.

Organizacijos pranešime (UNWTO, 2021) teigiama, kad 2020 metai buvo blogiausi turizmo istorijoje ir tai lėmė keliavimo ribojimas, vartotojų baimės bei visame pasaulyje dedamos pastangos sustabdyti COVID-19 viruso plitimą. Buvusios populiarios kelionių vietos (angl. *destinations*) sulaukė milijardo mažiau turistų nei praėjusiais 2019 m. Bendrai viso pasaulio valstybės neteko 1,3 trilijono JAV dolerių pajamų, kas sudaro 11 kartų didesnius nuostolius nei pasaulinės ekonominės krizės metu 2009 metais. Beveik 120 milijonų darbo vietų, tiesiogiai susijusių su turizmo paslaugomis, patyrė išlikimo riziką. Remiantis šia statistika, JTPTO teigimu, keliautojų skaičius nukrito į prieš trisdešimt metų buvusį lygį (UNWTO, 2020).

Kruizinių laivų sektorius buvo sparčiausiai pasaulyje auganti turizmo industrijos dalis. Kaip matyti 3 paveiksle, nuo 2019 m. sausio iki 2020 m. balandžio bendras kruizinių laivų keleivių skaičius sudarė daugiau kaip 27 mln., tuo tarpu 2010 m. keleivių skaičius buvo 50 proc. mažesnis.

Sustabdytos kruizinės kelionės, dėl pandemijos protrūkių laivuose keleiviams praradus pasitikėjimą šia industrija (Menegaki, 2020). Didžiausioms trims pasaulio kruizų bendrovėms, tokioms kaip “Carnival”, “Royal Caribbean” ir “Norwegian”, teko atleisti 800 darbuotojų, kitiems – mažinti algas. Iš viso šių trijų įmonių nuostoliai siekia 110 mln. JAV dolerių. Nebevykdant kruizų verslo, senesni britų, amerikiečių, italų kruiziniai laivai dabar ardomi Turkijos uoste, o žymiausi ir di-

3 pav. Kruizinių laivų keleivių skaičius

Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis „Statista“ duomenimis.

džiausi kruiziniai laivai, tokie kaip „Queen Victoria“, „Queen Elizabeth“, „Queen Mary 2“ ir kt. plūduriuoja Lamanšo sąsiauryje, netoli Weymouth miesto Jungtinėje Karalystėje (Business insider, 2021).

Pandemijos padarinių teko patirti ir aviacijos sektoriui (Strickland, 2020). Atšaukti skrydžiai, nutupdyti lėktuvai, atostogų išleisti darbuotojai – šias priemones taikė bene visos oro linijos. Netikėtai užklupus krizei, beveik visos bendrovės jautė išteklių stygių, visų pirma klientų aptarnavimo skyriuose, tad užtikrinti sklandaus šių procesų vyksmo negalėjo joks vežėjas (Costaguta, 2020). A. Costaguta’os teigimu, vien Europoje aviacijos sektorius patyrė daugiau kaip 56 mlrd. Eur siekiančius nuostolius, pasaulio mastu nuostoliai siekia 314 mlrd. JAV dolerių (2 lentelė), nuskristų kilometrų skaičius sumažėjo 48 proc.

2 lentelė. Aviacijos nuostoliai pagal žemynus

Žemyno regionas, kur registruota oro linijų bendrovė	Pajamos pagal nuskristus kilometrus (2020 metus palyginus su 2019)	Pajamos pagal keliautojų sk., mlrd. JAV dolerių (2020 metus palyginus su 2019)
Azija ir Ramiojo vandenyno salos	–50%	–113
Šiaurės Amerika	–36%	–64
Europa	–55%	–89
Viduriniai Rytai	–51%	–24
Europa	–51%	–6
Lotynų Amerika	–49%	–18
Bendra aviacijos industrija	–48%	–314

Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis „IATA Economics“ 2021-02-10 duomenimis.

Skrydžių industrija išgyveno rekordinį nuosmukį, oro linijų bendrovėms teko ieškoti būdų, kaip išlikti rinkoje. Vis dėlto pandemijos iššūkiai atnešė ne tik praradimų, bet ir suteikė galimybių patikrinti savo stipriąsias puses, paskatino spręsti globalias problemas (Fernandes, 2020). N. Fernandes'o teigimu, 2020 m. aviacijos sektoriuje veikiančioms įmonėms, taip pat ir oro navigacijos paslaugų teikėjams, teko iššūkis užtikrinti teikiamų paslaugų tęstinumą, kad tokie kovai su COVID-19 svarbūs kroviniai, pirmo būtinumo prekės ar su svarbiais darbo reikalais keliaujantys žmonės galėtų laiku pasiekti kelionės tikslą. Europos civilinės ir karinės aviacijos organizacija "Eurocontrol" atliko COVID-19 viruso įtakos Europos oro erdvei tyrimą ir nustatė, kad skrydžių srautui Europoje grįžus į 1980-ųjų vidurio lygį, CO₂ emisija sumažėjo daugiau nei per pusę: ilgai siekti tikslai, susiję su šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijos kiekio mažinimu, lengvai pasiekti (Eurocontrol, 2021). Aviacijos specialistai greito sektoriaus atsigavimo neprognozuoja. Nors vakcinacija nuo COVID-19 jau prasidėjo, ribojimas keliauti dėl viruso plitimo rizikos kurį laiką dar gali išlikti, tai neleis aviacijos sektoriui greitai metu pasiekti 2019 m. skrydžių srautų lygio. Remiantis "Eurocontrol" pateiktomis skrydžių srautų prognozėmis, atsižvelgiant į vakcinacijos pradžią ir vakcinų veiksmingumą, 2019 m. skrydžių srautų lygį Europos aviacijos sektorius galimai pasieks tik 2024–2026 m. Prognozuojama, kad 2021 m. Europoje bus atlikta tik 51 proc. skrydžių, palyginus su 2019 m. Dėl užsitęsusių kelionių ribojimo tikėtina, kad gali gerokai išaugti oro linijų bendrovių bankroto rizika, tad visame pasaulyje ieškoma sprendimų dėl galimos finansinės pagalbos aviacijos sektoriaus įmonėms (Eurocontrol, 2021).

Remiantis M. Benbouziane'u, T. Saidi (2020), ir apgyvendinimo sektorius visame pasaulyje išgyveno COVID-19 viruso sukeltą pandemijos efektą. Amerikos viešbučių ir apgyvendinimo asociacijos (angl. *American Hotel and Lodging Association* – AHLA) 2020 m. lapkričio 10–13 d. atliktos apklausos, kai apklausta 1200 asociacijos narių, duomenimis, 71 proc. viešbučių, valstybei neįsikišus, t. y. nesuteikus finansinės pagalbos ar atšaukus karantino ribojimų, bankrutuos per ateinančius 6 mėnesius. Be to, skelbta, kad 77 proc. iki 2021 m. vasaros sezono turės atleisti dalį darbuotojų (AHLA, 2020).

Remiantis 2020 m. "Statista" duomenimis, viešbučių užimtumas pasaulio mastu, prasidėjus COVID-19 pandemijai, smuko 32 proc., tuo tarpu maitinimo sektoriaus pajamos tais metais buvo 90 proc. mažesnės nei 2019 m. Viešbučių užimtumo rodikliai pasaulyje pradėjo mažėti dar 2019 m. pabaigoje, pasirodžius pirmiesiems duomenims apie plintantį COVID-19 virusą. Iki 2021 m. kovo viešbučių užimtumo rodikliai visame pasaulyje krito 30 proc.

Europoje šalių patirtis skirtinga: vienur viešbučiai naudojami sugrįžusių šalies piliečių karantinui, kitur – medicininėms reikmėms. Kaip minima T. Baum'o ir

N. T. T. Hai (2020) COVID-19 poveikio apgyvendinimo sektoriui analizėje, Ispanijos viešbučių savininkų asociacija pati kreipėsi į Vyriausybę su prašymu stabdyti viešbučių darbą, siekiant mažinti infekcijos plitimą ir sektoriaus praradimo riziką. Madride 40 viešbučių pasiūlė daugiau kaip 10 000 vietų skubiosios pagalbos reikmėms. Viešbučiai uždaryti ir Kipre, išskyrus tuos, kurie susitarė su Vyriausybe dėl patalpų karantino reikmėms teikimo. Už dvivietį kambarį valstybė moka 90 Eur, už vienvietį – 60 Eur (Baum, Hai, 2020).

Atlikta nemažai kitų viešbučių sektoriaus analizių įvairiais lygmenimis – tiek regioniniu, tiek globaliu. D. Dinarto, A. Wanto, L. C. Sebastian’as (2020) tyrinėjo COVID-19 įtaką apgyvendinimo sektoriui Bintano saloje, Indonezijos Riau archipelago salyne; R. S. Centeno, J. P. Marques’as (2020) nagrinėjo apgyvendinimo sektoriaus nuostolius Filipinuose; Europoje L. C. Correa-Martines’as ir kt. (2020) išanalizavo COVID-19 pandemijos įtaką Austrijos slidinėjimo kurortams. S. K. Nepal’as (2020) savo moksliniame straipsnyje analizavo pandemijos padarinius Nepalo apgyvendinimo sektoriui. Yra nemažai mokslinių darbų, nagrinėjančių viruso įtaką apgyvendinimo sektoriui globaliu mastu. S. Gossling’as, D. Scott’as ir C. M. Hall’as (2020) įvertino tarptautinių karantino suvaržymų padarinius viešbučių industrijai, be to, tyrė izoliavimosi dėl karantino poveikį žmogaus psichologijai. N. G. Ugur’as ir A. Akbiyik (2020) atliko portalo “Trip Advisor” duomenų analizę, kurios metu išaiškėjo keliautojų baimės ir masiškai atšaukiamų viešbučių rezervacijų priežastys. Pasaulio turizmo ir svetingumo industrijai COVID-19 pandemija sukėlė ne tik ekonominių, bet ir socialinių padarinių.

Akivaizdi turizmo industrijos krizė pasaulio mastu sulaukia pelnyto mokslininkų dėmesio, nors ji nėra pirmoji. „Pasaulyje vykstantys karai, teroristų išpuoliai, klimato atšilimas ir kitos stichinės nelaimės sąlygoja turizmo krizių atsiradimą visame pasaulyje“ (Jucaitytė, Maščinskienė, 2012, p. 1076). Turizmas jau išgyveno tokias krizes, kaip JAV 2001 m. rugsėjo 11-osios, kitas teroristines atakas, Didžiąją finansinę krizę 2008 m. ir Didžiąją depresiją XIX a. pradžioje. Z. Maditinos (2008) skiria keturias krizių priežastis: terorizmas, stichinės nelaimės, politiniai neramumai arba karai ir pandemijos. N. A. Bakar’io ir S. Rosbi’o (2020) teigimu, šios pandemijos padariniai turizmui turės didesnę žlugdantį poveikį nei kokia kita kada nors nutikusi finansinė krizė. Bet kokia krizė skatina imtis veiksmų turizmo plėtotei vietovėse, kurias ištiko krizė, tačiau COVID-19 metu susidariusiai situacijai įvertinti, suvaldyti ir atrasti sprendimų, kaip ją gerinti ar iš dalies regeneruoti, viso pasaulio mokslininkai, gydytojai, įvairių ekonomikos sričių ekspertai ir kiti specialistai telkia jėgas atlikdami tyrimus ir skelbdami rezultatus savo moksliniuose darbuose.

Taigi galima teigti, kad turizmo industrijos įmonių ir organizacijų savininkams, vadovams bei darbuotojams svarbu laikytis daugialypio plano, imantis išlaidų

kontrolės, pagrindinių darbuotojų išlaikymo, ryšių su klientais išsaugojimo rinkodaros strategijos. Visa apimanti kelionių industrija, kartu su civiline aviacija, pradedant internetinėmis platformomis, dinamine kainodara, lojalumo programomis ir baigiant patirčių pirkimu bei virtualia realybe, yra labiausiai pažengusi inovacijų srityje. Turizmo industrijos problema tapo ne verslo modeliai, o jų įgyvendinimo galimybės – sienų uždarymas ir pasaulinė skolų grandinė pirmąją pandemijos savaitę. Turizmo sektorius nepasirengęs savarankiškai įveikti tokio masto krizių nė vienoje pasaulio šalyje (Baum, Hai, 2020). Tam reikia visapusiškos valstybių finansinės pagalbos ir susitarimų, tokių kaip skiepijimas COVID-19 vakcina, skaitmeninio pažymėjimo įvedimas, naujų technologijų diegimas, susitelkimas ties darbuotojų gebėjimu prisitaikyti prie besikeičiančių verslo sąlygų, įmonių valdymo strategijų kaita, įmonių vadybos modelių reorganizavimas.

3. Turizmo industrijos sektoriaus restruktūrizavimo tyrimų apžvalga

Pasak B. Chris'o, M. Hirt'o, S. Hudson'o, N. Northcote ir S. Smit'o (2020), prasidėjus pandemijai, kelerius metus kelionių organizavimo rinkoje turėjęs trukti skaitmenizacijos procesas užtruko vos keletą mėnesių. Įmonės privalėjo restruktūrizuoti savo veiklą, diegdamos naujausias skaitmenines technologijas, pereidamos prie naujų internetinių užsakymų platformų, nes, autorių teigimu, naujosioms technologijoms rinkoje įgaunant vis didesnę svarbą, tradicinių kelionių organizatorių ir agentūrų mažės, išliks tik geriausiai prisitaikę prie pakitusių verslo sąlygų.

Dar prieš pandemiją, R. Law, R. Leung'as ir D. Buhalis (2009) savo moksliniame straipsnyje pateikė informacinių technologijų (IT) svarbos, siekiant užtikrinti sėkmingą kelionių agentūrų veiklą, tyrimo rezultatus. Pasirinktas turinio analizės metodas, kurį taikant išanalizuota 215 straipsnių, susijusių su IT turizmo ir kelionių agentūrų versle. Duomenys suskirstyti į tris kategorijas: technologijų plėtros svarba kelionių organizavimo versle, kelionių organizavimo paslaugų teikėjai ir jų vartotojai. Atlikę tyrimą autoriai padarė išvadą, kad IT kelionių agentūrų versle tampa vis svarbesnės, nes leidžia mažinti darbo sąnaudas, didinti darbo efektyvumą ir gerinti teikiamų paslaugų kokybę.

Grįžkime prie popandeminio laikotarpio, į 2021 metus. Kelionių organizavimo ir jų sklaidos sistemos industrijoje Ispanijoje restruktūrizacijos problemą nagrinėjo ir T. Gonzalez-Torres'as, J. L. Rodriguez-Sanches'as ir E. Pelechano-Barahona (2021). Kokybinio interviu metodu atliktame tyrime apklausti 9 respondentai, išnagrinėtos pasirinktų įmonių finansinės ataskaitos ir dokumentai. Padaryta išvada dėl įvairių darbo restruktūrizavimo procesų, tokių kaip maksimalus valstybės paramos panaudojimas, finansinės ir fiskalinės veiklos koordinavimas, kooperacija su kitais kelionių organizatoriais, patrauklumo valdymas ir kt.

Kelionių organizavimo verslo po COVID-19 pandemijos išlikimo galimybių ir verslo organizatorių bei jų paslaugų vartotojų santykių peripetijas Ghanos pavyzdžiu nagrinėjo Vokietijos mokslininkai – A. Thams'as, N. Zech, D. Rempel'is ir A. Ayia-Koi (2020). Darbe pabrėžiama savalaikė prisitaikymo prie naujų darbo sąlygų svarba. Prieita prie išvados, kad priimti skubios restruktūrizacijos sprendimai pamažu turės būti keičiami į ilgalaikės kelionių veiklos procesų strategijos planavimą.

Analizuojant atliktus tyrimus pastebėta tendencija, kad iki COVID-19 pandemijos daugiausia tirta naujų technologijų svarba ir jų adaptacijos kelionių organizavimo versle galimybės. Popandeminiu laikotarpiu labiau susitelkta ties darbuotojų gebėjimu adaptuotis prie besikeičiančių verslo sąlygų, įmonių valdymo strategijų kaitos galimybėmis, pereita prie įmonių vadybos modelių bei vartotojų kelionių įpročių kaitos analizės. Atlikta straipsnių analizė leidžia teigti, kad prasidėjus pandemijai įvyko ryškūs pokyčiai turizmo industrijos versle, nors poveikis turizmo industrijos struktūroms yra panašus, jų veiklos organizavimo aspektai priklausė nuo įmonių gebėjimo prisitaikyti prie naujos verslo aplinkos.

Diskusija

Turizmo sektorius įvardijamas kaip labiausiai COVID-19 pandemijos paveikta ekonomikos sritis, kurią būtina priverstinai restruktūrizuoti. Restruktūrizacijos procesai suteikia didžiausią augimo potencialą, tad šio sektoriaus plėtra sulaukia pelnyto įvairių tyrinėtojų dėmesio. Analizuojant atliktus turizmo verslo transformacijos tyrimus pastebėta tendencija, kad didžiausi pokyčiai siejami su informacinių technologijų ir interneto plėtra. Pandemija, be abejo, paskatino „bekontakčių“ (angl. *Contactless*) technologijų plėtrą, užsakymų procesų automatizavimą ir robotizavimą, dėl to gali sparčiau mažėti rutininių ir žemos kvalifikacijos darbų. Didžioji dauguma paslaugų ir veiklų perkeliama į skaitmeninę erdvę. Atliepiant šias tendencijas, svarbu, kad darbuotojai mokėtų naudotis šiuolaikinėmis skaitmeninėmis technologijomis ir, atitinkamai persikvalifikavę, turėtų potencialo augti ateityje.

Globalios pandemijos paveikta turizmo industrija skatina pomėgiais, įvairiais interesais pagrįstas suasmenintas (angl. *taylor-made*) paslaugas ar net specifinių, iki pandemijos buvusių populiariausių turizmo paslaugų rekonstrukciją. Autorių nuomone, svarbiausia – teisingai suformuoti kliento lūkesčiai, tad organizacijų internetiniuose puslapiuose siūloma klientams palikti telefono numerį ar elektroninio pašto adresą, kad būtų galima tiesiogiai su juo susisiekti ir užmezgus asmeninį ryšį parduoti tai, kas atitinka jo norus. Galima numanyti, kad populiarsnės taps didelės turizmo įmonių aglomeracijos dėl didesnių atšauktų turizmo paslaugų už-

statų grąžinimo garantijų ir platesnio paslaugų pasirinkimo, be to, tikėtina, kad privalomi taps medicininiai draudimai bei elektroniniai skiepų pasai.

Tikėtina ir tai, kad dėl inovacinių technologijų plėtros mažės verslo kelionių pardavimų. Šį reiškinių, be tiesioginės pandemijos įtakos, lėmė ir naujų internetinių vaizdo konferencijų platformų, tokių kaip *Zoom*, *Microsoft Teams* bei *Google Meet*, atsiradimas. Rinkoje vis labiau populiarėja kita verslo kelionių rūšis – darbo atostogos (angl. *Workation*), kada dirbama nuotoliniu būdu iš pasirinktos vietos. Tai unikali galimybė dirbti ir ilgesnį laiką ilsėtis vienos kelionės metu. Darbo atostogoms paprastai būna suderinti viešbučiai, siūlomos įvairios trukmės kelionės. Verta atkreipti dėmesį į kitas turizmo verslui reikšmingas valstybes, tokias kaip Sakartvelas, Tunisas ar Egiptas, kurios atitinka visus saugumo reikalavimus, taip pat atokesnes Graikijos ir kitų valstybių salas, kur sergamumas santykinai mažas. Globalusis turizmas ateityje taps mažiau pelningas transakcijų lygiu dėl pandemijos laikotarpiu prarastų darbo vietų ir pajamų šaltinių, bet bus paprastesnis, skaitmeninis, orientuotas į asmenines patirtis ir išgyvenimus.

Išvados

COVID-19 pandemijos sukelta krizė neigiamai paveikė visų pasaulio šalių ekonomikas. Kuo didesnė viruso sklaida šalyje, tuo griežtesnius veiklos apribojimus taikė valstybės. Turizmas siejamas su tokiomis ekonominio proceso struktūromis, kaip šalies įvaizdis, valiutinės įplaukos, paslaugų, aptarnavimo sektorių plėtra, naujos darbo vietos, esamos infrastruktūros panaudojimas ir tobulinimas. Turizmas yra viena didžiausių privataus ekonomikos sektoriaus industrijų. Prasidėjus COVID-19 pandemijai, bendrai viso pasaulio valstybių pajamos iš turizmo neteko 1,3 trilijono JAV dolerių, tai sudaro 11 kartų didesnius nuostolius nei pasaulinės ekonominės krizės metu 2009 metais. 120 milijonų darbo vietų, tiesiogiai susijusių su turizmo paslaugomis, patyrė išlikimo riziką. Remiantis pateiktais statistiniais duomenimis galima teigti, kad dėl pandemijos kelionių industrija smuko į prieš trisdešimt metų buvusį lygį ir tiesiogiai paveikė kruizų, aviacijos, apgyvendinimo bei kelionių organizavimo verslus. Dėl COVID-19 protrūkio turizmo sektorius patyrė precedento neturintį spaudimą ir yra priverstas restruktūrizuoti veiklą. Trys praeito amžiaus krizės jau transformavo šią industriją, nors kelionių industrija yra atspari ir nuolatos atsinaujinanti, žmonių keliavimo įpročiai keičiasi. Kaitos prie-laidos glūdi ankstesnėse praeito amžiaus krizėse. Per pastarąjį šimtmetį įvykęs Antrasis pasaulinis karas lėmė spartų aviacijos technologijų vystymąsi, Rugsėjo 11-oji lėmė saugumo reikalavimų pokyčius, 2008 m. finansų krizė pakeitė keliavi-mo, atsiskaitymo ir bendravimo įpročius. Šimtams milijonų žmonių esant karanti-

ne, uždarius sienas, o skrydžiams sumažėjus 65 proc., tikėtina, koronavirusas taps ketvirtąją didžiąją krize šiuolaikinėje turizmo istorijoje.

Fundamentalūs COVID-19 sukelti rinkos pokyčiai, interneto skvarba ir technologijų vystymasis verčia turizmo sektorių restruktūrizuotis. Patiriant daugybę naujų iššūkių, rinkos kaitos veiksnių įvertinimas gali būti pagrindinis elementas, leisiantis išlikti versle. Pasaulio mastu turizmo industrijai prognozuojamas 3–5 metų atsigavimo laikotarpis. O tol, kol yra apribojimų, viskas priklauso nuo vyriausybės lankstumo bei noro atrasti vartotojams ir verslui palankių sprendimų, kurie neprieštarautų sveikatos saugumo reikalavimams. Sklandus ir savalaikis įmonių veiklos restruktūrizavimo procesas leidžia laikinų sunkumų turinčioms įmonėms performuoti savo veiklą keičiant įmonės strategiją, atsikant nepelningų veiklos formų ir koncentruojantis ties veiksmingiausiomis. Sėkmingai sunkumus įveikia tos įmonės, kurios preventyviai stebi ir vertina esminius veiklos rodiklius: jei rodikliai netenkina, imasi visų įmanomų veiklos gerinimo priemonių. Atlikus mokslinių straipsnių analizę, išskirtos priemonės, leisiančios sėkmingai įgyvendinti turizmo verslo restruktūrizaciją po pandemijos: investicijos į darbuotojus ir inovacijas, teisingas klientų lūkesčių formulavimas, išlaidų optimizavimas, maksimalus valstybės lėšų panaudojimas, lanksčios pardavimų sąlygos, nuolatinis bendradarbiavimas ir sąlygų su paslaugų tiekėjais gerinimas, užstatų iš partnerių grąžinimas, susitelkimas ties būsimais pardavimais, rūpinimasis esamais klientais, pasiūlos plėtra į saugias teritorijas, skaitmeninio skiepų paso įvedimas bei visapusiškas lankstumas.

Turizmo industrijoje veiklą vykdančių įmonių likvidumui palaikyti globaliu mastu teikiamos paskolos su atitinkamos valstybės garantija, taikomos prastovų sistemos smulkioms ir vidutinėms įmonėms, subsidijos, nuomos ir palūkanų kompensavimo priemonės, deramasi su kreditoriais ir partneriais, iš dalies perorientuojama įmonių veikla. Bankrutuojančias organizacijas keičia besikuriančios arba kitų užsienio šalių kapitalo pagrindu steigiamos veržlios, naujus iššūkius gebančios priimti bendrovės. Tačiau besiplečianti turizmo industrija negali niveliuoti asmeninių keliautojų patirčių, čia būtina subtili darna. Taigi moduluojant kelionių organizavimo ateitį galima pasitelkti dvi skirtingas prognozes – artimąją ir tolimąją: manytina, kad artimiausioje ateityje keliaujama bus rečiau ir į artimesnes teritorijas, bus siekiama darnos, kelionės, be abejo, bus brangesnės dėl papildomo testavimo, tačiau ilgalaikėje perspektyvoje tikėtina, jog kelerių metų pauzė, kai turistai prisikels savose ir aplinkinėse valstybėse, atsiradus globaliems elektroniniams skiepų pasams, turizmo intensyvumas, patirčių, egzotinių šalių ir pramogų poreikis išaugs ir pasieks priešpandeminį laikotarpį.

Literatūra

- [AHLA] American Hotel and Lodging Association. (2020). *Survey of hotels on financial crisis*. Prieiga internete: <https://www.ahla.com/covid-19s-impact-hotel-industry> [žiūrėta 2021-03-09].
- Bakar, N. A., Rosbi, S. (2020). Effect of Coronavirus (COVID-19) disease on tourism industry. *International Journal of advanced ingeneering research and science (IJAERS)*, Vol. 7, Issue 4, Apr-2020 ISSN: 2349-6495(P) | 2456-1908(O).
- Baldwin, R., Di Mauro, B. W. (2020). *Economics in the time of Covid-19*. Centre for Economic Policy Research. London. ISBN: 978-1-912179-28-2.
- Barua, S. (2020). *Understanding Coronanomics: The economic implications of the coronavirus (COVID-19) pandemic* [Manuscript].
- Baum, T., Hai, N. T. T. (2020). Hospitality, tourism, human rights and the impact of COVID19. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, Vol. 32(7), p. 2397–2407.
- Benbouziane, M., Saidi, T. (2020). The universal impact of the health crises on the international tourism: the COVID-19 pandemic as a case. *Business Excellence and Management, Faculty of Management, Academy of Economic Studies*, Vol. 10(5), p. 98–111. Bucharest, Romania.
- Business Insider. (2021). *A British man is offering ghost ship tours of abandoned cruise ships in the English Channel*. Prieiga internete: <https://www.businessinsider.in/thelife/news/a-british-man-is-offering-ghost-ship-tours-of-abandoned-cruise-ships-in-the-english-channel/articleshow/77731796.cms> [žiūrėta 2021-03-06].
- Centeno, R. S., Marquez, J. P. (2020). *How much did the Tourism Industry Lost? Estimating Earning Loss of Tourism in the Philippines*. Cornell University.
- Chris, B., Hirt, M., Hudson, S., Northcote N., Smit, S. (2020). *The great acceleration*. McKinsey & Company. Prieiga internete: <https://www.mckinsey.com/business-functions/strategy-and-corporate-finance/our-insights/the-great-acceleration?cid=other-eml-altmipmck&hlkid=33f92356dad34cd3a14c8e964310e224&ctky=1543015&hdpid=d9cf6b8a-1d54-4d03-8b7b-be32198560be> [žiūrėta 2021-03-15].
- Correa-Martínez, C. L., Kampmeier, S., Kümpers, P., Schwierzeck, V., Hennies, M., Hafezi, W. (...), Mellmann, A. (2020). A pandemic in times of global tourism: superspreading and exportation of COVID-19 cases from a ski area in Austria. *American Society of Microbiology. Journal of clinical microbiology*. Doi: [10.1128/JCM.00588-20](https://doi.org/10.1128/JCM.00588-20).
- Costaguta, A. (2020). *The coronavirus outbreak: the unprecedented shock to aviation*. News and features by ICAO.
- Čiužas, A. (2021). Dokumentų analizė. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Prieiga internete: <https://www.vle.lt/straipsnis/dokumentu-analize> [žiūrėta 2021-03-19].
- Dinarto, D., Wanto, A., Sebastian, L. C. (2020). *Global health security – COVID-19: impact on Bintan's tourism sector*. RSIS Commentaries, Singapore.
- Eurocontrol. (2021). *Comprehensive assesment of Covid-19's impact on European air traffic*. Supporting European Aviation. Prieiga internete: <https://www.eurocontrol.int/publication/eurocontrol-comprehensive-assessment-covid-19s-impact-european-air-traffic> [žiūrėta 2021-03-10].
- [EP] Europos Parlamento. (2021). *Turizmas. Faktų apie Europos Sąjungą suvestinė*. Prieiga internete: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/lt/indexsearch?query=turizmas> [žiūrėta 2021-05-05].
- [ESKK] Europos Sąjungos Komisijos Komunikatas. (2020). *4-asis laikinosios valstybės pagalbos priemonių, skirtų ekonomikai remti reaguojant į dabartinį COVID-19 protrūkį, sistemos pakeitimas ir Komisijos komunikato valstybėms narems dėl Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 107 ir 108 straipsnių taikymo trumpalaikiam eksporto kredito draudimui priedo pakeitimas*. Dokumentas C340I. Prieiga internete: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/LT/TXT/HTML/?uri=OJ:C:2020:340I:FULL&from=EN> [žiūrėta 2021-03-01].
- Fernandes, N. (2020). *Economic effects of coronavirus outbreak (COVID-19) on the world economy*. Spain: IESE Business school.
- Gonzales-Torres, Th., Rodriguez-Sanches, J. L., Pelechano-Barahona, E. (2021). Managing relationships in the tourism supply chain to overcome epidemic outbreaks: The case of Covid-19 and the hospitality industry in Spain. *International Journal of Hospitality Management*, Vol. 92, p. 2, Spain.
- Gössling, S., Scott, D., Hall, C. M. (2020). Pandemics, tourism and global change: a rapid assessment of COVID-19. *Journal of Sustainable Tourism*, Vol. 29 (1), p. 5.

- Haywood, K. M. (2020). A post COVID-19 future – tourism re-imagined and re-enabled. *Tourism geographies Journal*, Vol. 22, No. 3, p. 599–609. Canada: College of Management and Economics, University of Guelph, Guelph.
- Jucaitytė, L., Maščiškienė, J. (2012). Turizmo vietovių po krizinių įvykių patrauklumo valdymas. *Economics and Management*, Vol. 17(3), p. 1077. ISSN 2029-9338.
- Kantar. (2020). *More than half of global business leaders don't expect economic recovery until 2022*. Prieiga internete: <https://www.kantar.com/inspiration/coronavirus/more-than-half-of-global-business-leaders-dont-expect-economic-recovery-until-2022> [žiūrėta 2021-03-20].
- Klonowska, K., Bindt, P. (2020). *The COVID-19 pandemic: two waves of technological responses in the European Union*. Hague Centre for Strategic Studies.
- Law, R., Leung, R., Buhalis, D. (2009). *Information Technology Applications in Hospitality and Tourism: a Review of Publications from 2005 to 2007*. Prieiga internete: <https://doi.org/10.1080/10548400903163160> [žiūrėta 2021-03-12].
- Maditinos, Z., Vassiliadis, Ch. (2008). *Crises and Disasters in Tourism Industry: Happen locally – Affect globally*. Mibes e-book. Greece: Dpt of Business Administration, University of Macedonia, Thessaloniki, 71 p.
- Mayers, J. F., Snyder, R. E., Porshe, C. C. et al (2020). Identification and monitoring of international travellers during the initial phase of an outbreak of Covid-19. *Morbidity and Mortality Weekly Report*, Vol. 69, p. 599. US: Department of Health and Human services.
- Menegaki, A. N. (2020). *Hedging feasibility perspectives against the COVID-19 in the international tourism sector*. Preprints, social sciences, economics 2020040536. Doi: [10.20944/preprints202004.0536.v1](https://doi.org/10.20944/preprints202004.0536.v1) [žiūrėta 2021-03-09].
- Nepal, S. K. (2020). Adventure travel and tourism after COVID-19 – business as usual or opportunity to reset? *Tourism Geographies – An International Journal of Tourism Space, Place and Environment*. ISSN: 1461-6688 (Print) 1470-1340 (Online).
- Statista. (2021). *Tourism worldwide statistics*. Prieiga internete: <https://www.statista.com/search/?q=tourism&Search=&qKat=search> [žiūrėta 2021-03-09].
- Strickland, J. L. (2020). *Airlines in crisis of covid 19*. Webinar. Prieiga internete: www.jlsconsultancy.co.uk [žiūrėta 2020-05-15].
- Thams, A., Zech, N., Rempel, D., Ayia-Koi, A. (2020). *An initial assessment of economic impacts and operational challenges for the tourism & hospitality industry due to COVID-19*. IUBH Discussion Papers – Tourism & Hospitality, No. 2, p. 9. Provided in Cooperation with: IUBH University of Applied Sciences, Erfurt, Germany.
- Ugur, N. G., Akbiyik, A. (2020). Impacts of COVID-19 on global tourism industry: A crossregional comparison. *Tourism Management Perspectives Journal*. PII: S2211-9736(20)30111-2.
- [UNWTO] United Nations World Tourism Organization. (2019). *International Tourism Highlights*. Dreamstime.com, Madrid, Spain. ISBN printed version: 978-92-844-2114-5 ISBN electronic version: 978-92-844-2115-2. Doi: [10.18111/9789284421152](https://doi.org/10.18111/9789284421152) [žiūrėta 2020-06-03].
- [UNWTO] United Nations World Tourism Organisation. (2020). *International Tourism down 70% as travel restrictions impact all regions*. Prieiga internete: <https://www.unwto.org/news/international-tourism-down-70-as-travel-restrictions-impact-all-regions> [žiūrėta 2021-03-02].
- [UNWTO] United Nations World Tourism Organisation. (2021). *2020: worst year in tourism history with 1 billion fewer international arrivals*. Prieiga internete: <https://www.unwto.org/news/2020-worst-year-in-tourism-history-with-1-billion-fewer-international-arrivals> [žiūrėta 2021-03-02].

THE IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON THE WORLD ECONOMY THROUGH THE PRISM OF THE TOURISM INDUSTRY

Rima Karsokienė, Leta Dromantienė

Summary

The relevance of this paper is that the Covid-19 pandemic that was announced by the WHO on 30 March 2020 has caused blockages in all economic sectors, but tourism is the most affected. It is difficult to estimate the real impact of the pandemic on international tourism. According to the UNWTO, prior to the pandemic, the tourism sector generated 10% of global GDP, and accounted for one out of ten jobs worldwide. Quarantine measures, flight cancellations, bans and border closures are expected to significantly reduce tourism for several years. Every country in the world has been affected by the pandemic. This article presents the effects of the Covid-19 pandemic on the tourism sector globally, which includes the cruise ship and airline industries, and also accommodation.

Globalisation and the international movement of people facilitated the cross-border spread of the Covid-19 virus. Human travel has contributed to this public health crisis. Travel restrictions imposed to stop the spread of the virus have had a devastating effect on the entire tourism industry worldwide. The onset of the pandemic in the European Union (EU) alone has put 13 million jobs at risk. EU support for its members to revitalise the tourism sector following the coronavirus pandemic is estimated at 255 billion euros. Another 120 billion euros will provide additional investment, which should help tourism entrepreneurs to recover.

According to the European Parliament, the tourism industry in the European Union alone (traditional holiday and tourism service providers) accounts for 2.3 million jobs. Enterprises, mainly small and medium-size enterprises, employ around 12.3 million people. In 2014, one in ten European non-financial economies belonged to the tourism sector. In 2018, the EU travel and tourism sector generated directly 3.9% of GDP, and 5.1% of jobs, which means it employed about 11.9 million people. Assessing the close ties between the tourism sector and other sectors of the economy, it is estimated that its contribution is even higher, at 10.3% of GDP, and 11.7 % of all jobs, meaning that 27.3 million people were employed in it (2021).

Numerous analyses of the tourism sector have been carried out at various levels, both regionally and globally. D. Dinarto, A. Wanto and L. C. Sebastian (2020) investigated the impact of Covid-19 on the accommodation sector on Bintan Island, Riau Archipelago, Indonesia. R. S. Centeno and J. P. Marques (2020) examined

losses in the tourism sector in the Philippines. In Europe, L. C. Correa-Martines et al. (2020) analysed the impact of the Covid-19 pandemic on Austrian ski resorts. S. K. Nepal (2020) analysed the effects of the pandemic on Nepal's tourism sector in a scientific article. There are also a number of scientific works examining the impact of the virus on the tourism industry on a global level. S. Gossling, D. Scott and C. M. Hall (2020) assessed the effects of international quarantine restrictions on the tourism industry, and also analysed the impact of quarantine on human psychology. N. G. Ugur and A. Akbiyik (2020) performed an analysis of data in the Trip Advisor portal, which revealed the reasons for travellers' fears and the mass cancellation of their reservations.

The Covid-19 pandemic has impacted the global tourism and hospitality sector not only economically but also socially. Tourism is a fast-changing industry, which depends on many external and internal factors. These are economic, political and social factors, although the highly competitive market and rapid changes during the pandemic have obliged companies to look for new ways and better solutions to create value for their customers and to stay competitive in the market. The aim of this work is to look at the impact of Covid-19 on global economies, particularly the tourism sector worldwide, and the possibilities for its further successful development.

The research methodology consists of an analysis of scientific literature, and documentary and statistical data, regarding the effects of the coronavirus pandemic on the tourism sector.

The results underline that the Covid-19 pandemic has affected the tourism sector significantly. Companies are forced to restructure their businesses and to adopt new business models in order to continue to be successful in the long term, which, on the other hand, enables them to adapt more flexibly by gaining more visibility; to maximise asset utilisation and yield in airlines, hotels and cruise ships; to ensure customers have safe and enjoyable holidays.

Conclusions. The demands of the present pandemic situation work like an interrogation, a re-exploration and a re-envisioning of the future of the tourism industry. The segregation is between what has to change and what has to remain constant. Despite the crippling effects of Covid-19, new forms of adaptation are emerging that challenge the prevailing business competitiveness ethic. While a transactional economic revival of companies has to remain the top priority, progress will advance as long as tourism becomes more transformational.

Fundamental changes to the market, internet penetration and technological developments caused by Covid-19 are forcing the tourism sector to reorganise. In the face of many new challenges, assessing the drivers of market change can be a key element in successfully staying in business. Globally, the tourism industry is

projected to recover in three to five years. And as long as restrictions exist, it all depends on the flexibility of governments and the desire to find consumer and business-friendly solutions that do not conflict with health and safety requirements. The smooth and timely process of corporate reorganisation allows companies in temporary difficulty to reshape their operations by changing the company's strategy, abandoning unprofitable forms of activity, and focusing on the most efficient ones. The difficulties are overcome successfully by companies that proactively monitor and evaluate key performance indicators: if the indicators are not satisfactory, they take all possible measures to improve performance. The measures identified in the analysis of scientific articles to implement the successful reorganisation of the tourism business after the pandemic are as follows: investment in employees and innovation, correctly formed customer expectations, cost-effectiveness, the maximum use of public funds, flexible sales conditions, continuous cooperation and improvement with service providers, the return of deposits from partners, a focus on future sales, caring for existing customers, expanding supply to safe areas, introducing a digital vaccine passport, and comprehensive flexibility.

Leta Dromantienė – profesorė, daktarė (humanitariniai mokslai – istorija), HP (socialiniai mokslai – vadyba) Klaipėdos universiteto Sporto, rekreacijos ir turizmo katedra.

El. paštas: leta.dromantienė@ku.lt